

Abstract: This article refers to some psychological aspects of personal security as a subjective experience. One of this is the relationship between personal security and self worth. It supports the idea that psychologically, personal security is a subjective state that is little influenced by reality. In this sense, it is a phenomenological construct and depends on innate qualities and experience-acquired dispositions. This link is based on the fact that high self-esteem makes a person more resilient and more independent of situations that can cause an endangerment experience. The sense of personal security and well-being is also supported by the state of Ego. The more stable he is, the more likely it is to influence high self-worth and.

Keywords: personal security; dispositions; self worth; feeling; emotion; Ego; cognition.

Личната ценност (ЛЦ) е представа, убеждение или система от убеждения относно собствения Аз. Определя се като „високорангов постулат, стоящ в центъра на концептуалната система на личността“ (Митева 2012: 95). „Тя се отнася до убеждението за Аза, като добър, достоен за любов, ценен, компетентен, морален и силен, или обратното незначителен, недостоен, некомпетентен и слаб“ (Epstein 2003: 159). В специализираната литература обикновено се използва понятието *самооценка* като равнозначно, означаващо общата представа за личната ценност или специфични набори от отделни личностни качества и житейски постижения¹. Всеки човек

---

* Деян Хаджийски – докторант в катедра „Национална сигурност“ НВУ „Васил Левски“, В. Търново, e-mail: deyan.hadzhiyski@gmail.com

¹ Има основания да не се приемат двете понятия като идентични. Самооценката е по-скоро оценъчно понятие, за определени качества или

има представа за себе си. Тя може да бъде реална или идеална, в смисъла на действително притежаваните или желаните качества на личността, но винаги е субективна и в голяма степен пристрастна. Личната ценност е съществена част от по-общата Аз-концепция, като често я определя въпреки нейната широка обусловеност. Освен върху Аза нашите убеждения за себе си влияят върху мисленето и поведението. Ако определена черта (качество) се включва в Аз-структурата², човек възприема информация, която е сходна с нея. Или казано иначе, паметта се формира около нашия основен интерес – собствения Аз. И не само паметта, убежденията за себе си влияят върху обясненията на различни факти и събития, защото човек е склонен да свързва и оценява нещата със собствената си личност, дори когато такава връзка няма, поне пряко. Подобни връзки са обикновено „в полза на Аза“, защото всички имат потребност да поддържат личната си ценност.

Аз-концепцията се изгражда още от ранното детство и този процес продължава през целия живот с отслабваща интензивност. Основните фактори за нейното формиране са свързани с отношението на близките. На определена възраст се стабилизира, като изграден Аз-образ заедно с чувството за собствена значимост. При зрялата личност се актуализират самоуважение, достойнство и увереност. Но невинаги този процес протича нормално. При неблагоприятни условия Аз-концепцията може да се компрометира заедно с чувството за ЛЦ, което е негова дълбока основа. Тогава човек реагира с тревога, несъзнателно използва психическите си защити и прави различни опити да противодейства. Тъй като опитите са като цяло невротични, рядко допринасят за подобряване на самооценката и укрепване на вярата в себе си. Нещо повече, в стремежа си за намаляване на негативните преживявания, може човек да извършва действия, засилващи ЛЦ, които са неадекватни, опасни и дори пресъпни.

действия. Личната ценност е глобално чувство на преживяване на Аза във всичките му аспекти.

² Има различни, идентични по същество понятия, с които се определя Аз-концепцията – Аз-структура, Аз-представа, Аз-образ или само Аз.

Като част от Аза личната ценност се оказва доста уязвима и зависима от стимулите на средата, особено при емоционално лабилните. Самовъзпрепятстването е пример за лоша последица от снижена самооценка. Ако човек допуска или очаква лоши резултати, той е склонен да ги отдава на ситуационни фактори, вместо на стабилни диспозиционни. Поведенческото самовъзпрепятстване е търсене на несигурност в защита на „крехката самооценка“. За това се предполага, че засяга хората с ниска самооценка, но емпиричните данни сочат, че засяга и хора с относително висока. Те вземат „превантивни мерки“ срещу евентуална нейна застрашеност. ЛЦ се формира от обратната връзка с другите. Но когато самият Аз е нестабилен, тази зависимост се засилва прекомерно, особено когато въздействията са в негативна посока. Това важи за емоционално нестабилните, тези с външен локус на контрола и за нарцистичните личности. Може обаче да е резултат на умереност или реалистичност в собствената преценка, както и високата ЛЦ да е резултат на самозаблуда. Установено, е че глобалната ЛЦ, когато е нарушена, се компенсира от други специфични оценки. Хората с ниско общо чувство за ЛЦ разчитат до голяма степен на отделни свои компетентности или способности, за да поддържат Аза си като цяло. Тези с високо ниво на ЛЦ са по-малко зависими от отделните специфични самооценки.

Ниското ниво на самооценка (ЛЦ) е причина за негативни преживявания и лоша адаптация, лоши очаквания и песимизъм. Често такива личности са тревожни, зависими и потиснати. Високата самооценка (ЛЦ) обаче не е толкова определена по отношение на оптималното функциониране. Като хетерогенен конструкт, който е резултат от различни психически процеси, тя би трябвало да води до самочувствие, увереност и стабилност на положителните преживявания. Практиката показва, че това невинаги е така, главно заради постоянния стремеж да се запази нейното високо ниво, поддържащо Аз-концепцията.

Връзката на ЛЦ със сигурността е логична и психологически лесно обяснима. Най-вече, защото самата потребност от сигурност е колкото потребност от сигурност на индивида, толкова и потреб-

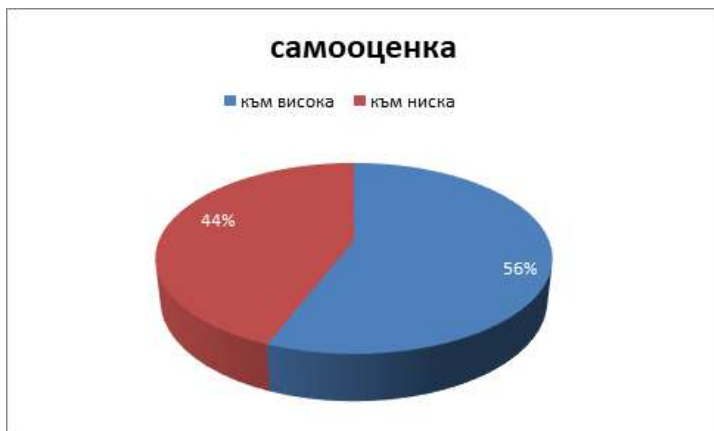
ност от сигурност на Аза. Има корелации между самооценката и преживяването на сигурност или несигурност. Стандартно се счита, че ниската самооценка (ЛЦ) е причина за несигурност, но и обратната каузална зависимост също е възможна – несигурността да е повлияла самооценката. Освен негативните емоционални състояния тя води и до други неблагоприятни за сигурността последици. Трябва да се припомни, че ситуацияите се пречупват и стават част от преживяването чрез Аза. „Специфична черта на емоционално-волевите преживявания е, че те са зададени като произхождащи от един субективен център, който се обозначава като Аз“ (Минчев 2012: 138). Осъзнатостта на преживяването на личната сигурност, което е многомерно, се определя от агентната роля и присъствието на Аза. Нормално е да се допусне, че ЛЦ, която поддържа този Аз, спомага за реализиране на неговите функции: инициране на волеви действия, активиране на подбуди, оценка на ситуации, осъществяване на психични защиты и др. Сигурността не се споменава като функция на Аза, но нейното преживяване е изцяло зависимо от неговото състояние. Силният Аз може да понася повече негативни влияния и заплахи, за разлика от слабия, който е по-уязвим. Същевременно високата самооценка (ЛЦ) може да доведе до повече опасения, поради вероятност от накърняване на самоуважението или загуба на самочувствие и увереност. Особено силно се повлиява *оценката* на ситуацияите, която може да се изкриви в различни посоки, обслужващи Аза. Така човек може да определи опасност, когато такава не съществува, както и безопасност, когато има заплаха. В този смисъл двете крайни състояния на ЛЦ (много висока или много ниска) са неблагоприятни психически фактори за сигурността. В единия случай поради лекомислена самонадеяност или страх от усилия в неправилна насока. Опитите чрез засилване на мерките за физическа сигурност да се осигури благополучие за Аза са илюзорни и дори опасни. Загуба, а в другия случай поради прекомерна атрибуция за заплахи. И при двете състояния са възможни неадекватни поведенчески реакции, които реално да застрашат личната сигурност. Защитавайки се, Азът е склонен да насочва когнитивните процеси към негативната оценка на средата, вместо към себе си. Парадоксално,

но такива хора могат да предпочетат несигурността, вместо изпитанието на Аза в стабилна ситуация. Резултатът е временното му закрепване за сметка на преживяване на негативни емоции. По-лесно изглежда е да се предпазиш от *външна* опасност, отколкото да преоценяваш Аза си. В поведенчески план това също може да доведе до необмислени или излишни рискове.

Грешните преценки на ситуацияите и тенденцията да се търси информация, която да потвърждава очакванията за заплаха, могат да доведат до поведения, при които първоначалната грешна ситуация става вярна. Известните *самоизпълняващи се пророчества* (Андреева 1999: 262) могат да се проявят по отношение на личната сигурност, когато самооценката, много висока или много ниска, доведе до споменатите когнитивни изкривявания. Изследванията показват, че хора, които вярвали, че човекът с когото взаимодействат, е враждебен, предизвикват агресивно поведение от негова страна. Има изследвания, които сочат, че ниската самооценка може да доведе до агресия и престъпление, тъй като в момента или след извършването, тя се повишава. Този измамен начин за поддържане на Аза рано или късно може да го застраши психически, социално и дори физически, поради неизбежните последствия.

Личната ценност (самооценката) беше изследвана при 250 лица с различни възраст, пол, образование и местоживеее. За целта беше използвана *Тест за самооценка на Розенбърг*. Скалата на Розенбърг е еднодименсионална и измерва аспекти на самооценката, като лична ценност, самоувереност, задоволство от себе си, самоуважение. Методът се състои от 10 твърдения. Изследваните лица изразяват степента на съгласие с твърденията чрез 5-степенна Ликертова скала от 1 (напълно несъгласен) до 5 (напълно съгласен). Общият бал се получава чрез събиране и осредняване на отговорите на изследваните лица от всички айтеми. По-високият бал означава по-висока самооценка.

Резултатите показаха следната картина:

Процентно разпределение на изследваните според самооценката

Средната е 3,90. Под средната са 111 лица, или 44,4%, и над средната са 139 лица, или 55,6%. Тази картина очертава най-общо и до голяма степен схематично представата на респондентите за собствена ценност, поради споменатото наличие на значителна част от тях, показващи стойности около границата (3,90). Следователно не може да се направи категоричен извод за преобладаване на ниска самооценка само на тази основа. Напротив, този резултат показва по-скоро реализъм и липса на много „розови“ представи за себе си. Същите в качеството си на неадекватно завишена самооценка имат негативно влияние върху ЛС, както и ниското самочувствие.

Дескриптивните статистики на скала „Самооценка“ са представени в таблицата.

Дескриптивни статистики на скала „Самооценка“

M	SD	Skewness	Kurtosis	Cronbach's Alpha
3,90	0,55	-0,426	0,060	0,71

Данните в таблицата показват, че разпределението в скала „Самооценка“ е близко до нормалното разпределение, а коефициентът за вътрешна консистентност „алфа на Кронбах“ е приемлив.

Тестът за полови различия в самооценката показва, че не се наблюдават значими различия между мъжете ($M=3,96$; $SD=0,52$) и жените ($M=3,84$; $SD=0,58$); $t=1,823$, $p=0,070$.

Установени са възрастови различия в самооценката ($F=6,886$; $p=0,000$), като статистическата значимост на резултата се дължи на разликите между групата на най-младите изследвани лица „до 25 години“, която е с най-ниска обща самооценка, и останалите четири възрастови групи, които не се различават значимо помежду си.

**Разлики в нивата на самооценка
между възрастова група „до 25 години“
и останалите възрастови групи**

Възрастова група		N	M	p
до 25 г.				
N = 93				
M = 3,68	до 35 г.	55	3,97	0,001
	36–45 г.	42	4,02	0,000
	до 55 г.	42	4,05	0,000
	над 55 г.	18	4,17	0,000

Различията в стойностите на самооценката при младежите до 25 години и другите възрастови групи могат да се обяснят психологически с недостатъчната сформированост на Аза, който не изпълнява докрай агентната си функция да поддържа позитивна Аз-представа. Това вероятно се дължи на все още малкия житейски опит. А липсата на достатъчно „събития“, които субективно се оценяват като успехи и постижения, естествено е предпоставка за премереност в самооценката на младите.

Макар че преживяването на личната сигурност зависи и от други черти и диспозиции, като невротизъм, локус на контрол, емоционална интелигентност, социална компетентност или оптимизъм,

може да се каже, че личната ценност е от водещите. Поради това тя следва да се приема като високорангов фактор и да се изследва подобаващо.

БИБЛИОГРАФИЯ BIBLIOGRAPHY

1. **Андреева, Л. 1999:** Андреева, Л. Социално познание и междуличностно взаимодействие. София: ЛИК. // **Andreeva, L. 1999:** Andreeva, L. Socialno poznanie I mezhdulicnostno vzaimodeistvie. Sofia: LIK.
2. **Митева, Д. 2012:** Митева, Д. Психология на оптималното функциониране. Варна: ВСУ. // **Miteva, D. 2012:** Miteva, D. Psihologia na optimalnoto funkzionirane. Varna: VSU.
3. **Минчев, Б. 2013:** Минчев, Б. Психология. Еволюционно феноменологичен подход. София. // **Minchev, B. 2013:** Minchev, B. Psihologia. Evolyutsionno fenomenologichen podhod. Sofia.
4. **Epstein, R. 2003:** Epstein, R. Cognitive – experiential self theory of personality. Comprehensive Handbook of Psychology, Vol. 5, Hoboken, NJ.